

Przykłady ćwiczeń praktycznych – scenariusz zajęć

Maria Gudro-Homicka

Temat. Czym jest prawda w życiu człowieka?

Cele: Uczeń

- rozumie pojęcie „prawda”,
- kieruje się prawdą w życiu,
- jest odpowiedzialny za słowo,
- kulturalnie dyskutuje,
- podaje argumenty,
- wyciąga wnioski,
- odczytuje przenośne znaczenie słów,
- komunikuje się z grupą według ustalonych reguł,
- podejmuje indywidualne i grupowe decyzje.

Metody i formy pracy:

Rozmowa, dyskusja, praca z tekstem, ćwiczenia językowe (wzbogacanie czynnego słownictwa uczniów); techniki dramy: poza, scenka improwizowana z tekstem a vista, rola, praca indywidualna, zbiorowa, praca w grupach.

Pomoce naukowe, materiały:

Tekst piosenki *Sypnij ziarnem szczerych słów* Katarzyny Nosowskiej, słownik frazeologiczny, słownik języka polskiego, karty pracy.

Integracja i korelacja wiedzy.

Ćwiczenia w mówieniu łączą się ze słuchaniem, z czytaniem, z kształceniem języka. Treści programu wychowawczego łączą się z etyką, z filozofią, z wiedzą o społeczeństwie.

Przebieg zajęć:

Powitanie. Uczniowie, stojąc w kręgu, mówią do siebie miłe słowa. Zaczyna nauczyciel, mówiąc do ucznia, stojącego z lewej strony, np.: Wojtku, cieszą mnie Twoje sukcesy sportowe. Ostatni uczeń zwraca się do nauczyciela – Proszę Pani...

Ważne jest, aby uczniowie zwracali się do siebie, wymieniając ich imię w wołaczu, głośno, wyraźnie. Ćwiczenie wprowadza miłą atmosferę, poprawia wymowę.

Poza. Po miłym powitaniu uczniowie, przybierając pozę, wyrażają, czym jest dla nich prawda. Po ożywieniu pozy kolejno wypowiadają się na temat. Przeważnie prawda kojarzy im się z sytuacją, z faktem. Po zakończeniu ćwiczenia opracowują w grupach definicję prawdy, a następnie szukają definicji w słowniku języka polskiego np.: „prawda – odzwierciedlenie stanu faktycznego, wypowiedź zgodna z sumieniem, informacja o wydarzeniu, przedstawianie tego, co się zdarzyło, widzenie rzeczywistości, zgodność faktu z rzeczywistością, zgodność efektu z założeniem, prawda to zgodność słów, gestów, mimiki z myślami”¹.

Uwaga

Poza jest techniką dramy, trzeba więc stworzyć uczniom przestrzeń dramową, miejsce, w którym uczniowie wejdą w różne role społeczne. Tym miejscem będzie część sali lekcyjnej, gdzie uczniowie staną w kręgu i na znak nauczyciela (np. klaśnięcie w dłonie) przybiorą pozę człowieka mówiącego prawdę lub wskażą na dzieło, które wyraża prawdę, np. prawda historyczna, matematyczna itp. Po wyjściu z roli (po ożywieniu pozy) wypowiadają się, z czym kojarzy im się prawda, podając argumenty. Powinni wypowiedzieć się wszyscy uczniowie, ale jeśli któryś się nie wypowie, nauczyciel pyta kolejnego.

Ćwiczenie językowe. Uczniowie, siedząc w grupach pięcioosobowych, tworzą wyrażenia, zwroty, frazy z wyrazem „prawda”, np.: Wyrażenia: prawda – szczerą, świętą, niezaprzeczalną, ukrytą, rzetelną, oczywistą, niezbitą, gorzką, nagą, prawda o tajemniczym istnieniu, historyczna, wątpliwa. Zwroty: żyć w prawdzie, być w prawdzie, mówić prawdę w oczy, dać świadectwo prawdzie, być świadkiem prawdy, oczekiwać prawdy, nie zakłamywać prawdy, uwielbiać prawdę, mijać się z prawdą, odkrywać prawdę, ukryć prawdę, dojść do prawdy, rozminąć się z prawdą, wyjawić prawdę, zamykać oczy na prawdę itp. Frazy: Prawda w oczy kole. Co prawda to nie grzech. Nie wszystko, co ludzie mówią, jest prawdą. Kto prawdę traci, drogo za to płaci. Mów prawdę.

Uwaga:

Ćwiczenia językowe, wymowy, akcentowania, ćwiczenia frazeologiczne powinny się odbywać na każdej lekcji języka polskiego, przez 2–3 minuty. Jeśli chodzi o wyrażenia, zwroty, frazy uczniowie tworzą własne, a następnie sprawdzają w słowniku frazeologicznym. Na tej lekcji ćwiczenie frazeologiczne jest przejściem do właściwego tematu – tematu prawdy.

¹ Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1984, t. II.

Dyskusja. Nauczyciel przygotował karty pracy z zadaniami dla uczniów siedzących w czterech grupach (jeśli jest ponad 20 uczniów w klasie, dwie grupy mogą otrzymać ten sam temat lub nauczyciel przygotowuje więcej przykładów). Uczniowie w grupach czytają tekst, dyskutują, podają argumenty za i przeciw. W każdej grupie jest lider, który prowadzi dyskusję, protokolant, który zapisuje argumenty i wnioski oraz członkowie grupy. Każdy uczeń wypowiada się w grupie pełnym zdaniem i uzasadnia własne zdanie. Po zakończeniu pracy, po uporządkowaniu wniosków sprawozdawca, w tym przypadku protokolant, przedstawia je na forum klasy.

Grupa 1. Sytuacja: Karta pracy 1. Czternastoletnia Julia, jedynaczka, uciekła z domu. Zrozpaczeni rodzice nie wiedzą, co się stało, co mają zrobić. Nigdy nie mieli kłopotów z córką. Mama Julii prosi jej przyjaciółkę o pomoc. Przyjaciółka wie, gdzie przebywa Julia, ale przyrzekła jej, że nikomu nie powie, rodzicom też. Zadanie dla uczniów: Co ma zrobić przyjaciółka? Jak ma się zachować wobec rodziców Julii, których zna i szanuje? Jak ma się zachować wobec Julii?

Grupa 2. Sytuacja: Karta pracy 2. Przyjaciół Grzegorza wie, że chłopiec przed ważnym szkolnym biegiem zażył środki dopingujące. Zadanie dla uczniów: Jak ma się zachować przyjaciel? Co ma zrobić? Czy ma powiedzieć o tym nauczycielowi, czy kryć zachowanie kolegi?

Grupa 3. Sytuacja. Karta pracy 3. Babci Zosi zginęły bransoletka i złote kolczyki. Planowała sprzedać swoje kosztowności, aby wykupić drogie leki dla męża. O sprawcy złego czynu wie chłopak Zosi. Zadanie dla uczniów: Co on ma zrobić? Czy powinien powiedzieć prawdę, wiedząc, że to Zosia wzięła skarby babci?

Grupa 4. Sytuacja: Karta pracy 4. Syn dowiedział się od lekarza, że ojciec, który ma wiele planów, pasji, kocha życie, rodzinę, jest śmiertelnie chory. Zadanie dla uczniów: Czy syn ma powiedzieć ojcu o diagnozie postawionej przez lekarza?

Ćwiczenie trwa dosyć długo. Uczniowie dyskutują w grupach, przedstawiają wnioski, a następnie niektórzy mają możliwość wypowiedzieć się na forum klasy. Wnioski podają różne. Jedni mówią, że prawda jest najważniejsza, cokolwiek mogłoby się stać po usłyszeniu prawdy. Inni podawali argumenty, że czasami prawda może zabić fizycznie lub emocjonalnie, etycznie. Uzasadniali, że w wielu przypadkach trudno jest powiedzieć prawdę.

Uwaga.

Uczniowie podczas dyskusji podają argumenty, wyciągają wnioski, prezentują stanowisko grupy i swoje własne. Dyskusja nie kończy się jednoznacznie odpowiedzią. Nauczyciel też nie podaje jednoznacznej odpowiedzi. Nie podsumowuje wypowiedzi uczniów, nie jest

ekspertem w tej sprawie. Ważne jest, że uczniowie uczą się empatii, uświadamiają sobie, czym jest dla nich prawda, i z takim przekonaniem wyjdą z klasy. Uświadamiają sobie też, że człowiek nie zna siebie do końca i nie wie, jak się zachowa, dopóki tego nie przeżyje. Na tym polega wpływ dramy na rozwój osobowości dziecka, młodzieńca, dorosłej osoby. Jak mówi Brian Way, angielski specjalista dramy: „Pięć minut dramy może więcej zmienić w osobowości dziecka, człowieka niż godziny pogadarek i połajanek”².

Praca z tekstem. Po burzliwej dyskusji nauczyciel wycisza uczniów i czyta słowa piosenki *Sypnij ziarnem szczerych słów*³. W tle słysząc muzykę i śpiew Katarzyny Nosowskiej. Po przeczytaniu formułuje problem: Czym jest prawda dla autorki tekstu? Uczniowie w siedmiu nowych grupach interpretują fragmenty tekstu:

„[...] w ciszy zgubić sforę słów...”,

„[...] hordę kłamstw, watahy znaczeń trzebią miasta, wie...”,

„[...] z ziaren prawdy garstka mąki/Mało by upiec chleb...”,

„[...] Prawdy chcę jak senny snu/ głodny strawy/ziemia dżdżu...”,

„[...] Prawdy chcę jak wiatru młyn /, jak [...] stary mnich...”,

„[...] Sypnij ziarnem szczerych słów/ Niechaj się pną do chmur...”

„[...] Półprawdy oszczędź też”.

Uczniowie w grupach interpretują utwór *Sypnij ziarnem szczerych słów*, sprawozdawcy przedstawiają wnioski, pracują przy dźwiękach muzyki. Przywołują inne utwory i inne teksty kultury, których głównym motywem jest prawda.

Informacja zwrotna. Uczniowie indywidualnie uzupełniają niedokończone zdanie:

Prawda jest dla mnie ... Wszyscy czytają swoje zdanie.

Uwagi o realizacji.

Zajęciom towarzyszą emocje, chociaż rozmowa, dyskusja prowadzone są na poziomie ogólności. Nie może się zdarzyć rozmowa o problemach danego zespołu uczniów. Celem zajęć jest nauka mówienia, słuchania, pracy z tekstem, czytania, kształcenia języka, nauka etyki zachowań. Jak wynika z podstawy programowej MEN-u, treści przedmiotowe należy podporządkować treściom wychowawczym. Dlatego trudna rozmowa na temat prawdy jest bardzo potrzebna we współczesnej szkole. Nauczyciel powinien wiedzieć, że od momentu urodzenia dziecka przez okres dzieciństwa, każdego etapu szkoły słowo **prawda** powinno stanowić podstawę egzystencji człowieka. I szkoła, i dom rodzinny powinny egzekwować

² B. Way, *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1995.

³ Katarzyna Nosowska, śpiew.

wypowiedzi dzieci/młodzieży związane z prawdą. Dzieci i młodzież często nie mówią prawdy z różnych powodów, najczęściej z lęku przed konsekwencjami. Ta sytuacja powinna dać nam, dorosłym wiele do myślenia. Uważam, że wyeliminowanie przyczyn mówienia nieprawdy da szansę na to, aby dzieci mówiły prawdę. Zaufajmy dzieciom i twórzmy sytuacje domowe, szkolne, aby prawda stanowiła w ich życiu najwyższą wartość. Jeśli chodzi o program języka polskiego, celem lekcji jest ukształtowanie ucznia, obywatela mówiącego poprawną polszczyzną, który posługuje się w rozmowie, w monologu zasadami retoryki. Potrafi wybrać temat, zgromadzić do niego treści, informacje. Samodzielnie zredaguje plan wypowiedzi, określi kolejność zdarzeń, dokona selekcji materiału, dobierze słownictwo. Dbą o wymowę, dykcję, akcentowanie. Ma świadomość, że na pierwszym miejscu należy postawić wiedzę, następnie dobrać formę wypowiedzi. Trzeba też zwrócić uwagę na wygłoszenie tekstu z pamięci. I wygłosić to, co się ma do powiedzenia.

Załącznik

Sypnij ziarnem szczerých słów (fragment)

Tekst i wykonanie: Katarzyna Nosowska, muzyka: Paweł Krawczyk

„Schować się w piwnicy, w ciszy zgubić sforę słów

Pod podłogą na bezdechu czekać, aż się zgubi trop

Horde kłamstw, watahy znaczeń trzebią miasta, wsie

Z ziaren prawdy garstka mąki

Mało, by upiec chleb

[...]

Prawdy chcę jak senny snu

Głodny strawy

Ziemia dżdżu

Sypnij ziarnem szczerých słów

Niechaj się pną do chmur

Prawdy chcę jak wiatru młyn

Jak modlitwy stary mnich

Z treści kłamstwo plew jak perz

Półprawdy oszczędź też”.

Czy polszczyzna może być różna?

Marta Mirgos

Konspekt lekcji dla klasy V, 1–2 jednostki lekcyjne

Cele: Uczeń

- rozróżnia oficjalną i nieoficjalną odmianę polszczyzny,
- używa stylu stosownego do sytuacji komunikacyjnej,
- dostosowuje sposób wyrażania się do zamierzonego celu wypowiedzi.

Metody i formy pracy:

Ćwiczenia językowe, rozmowa, praca z tekstem, praca indywidualna, praca w grupach, praca zespołowa.

Przebieg lekcji:

Podanie celów lekcji, wskazywanie różnic między polszczyzną oficjalną i nieoficjalną, umiejętność dostosowania komunikatu do danej sytuacji.

Nauczyciel pyta uczniów, z czym kojarzy im się rozmowa. Propozycje można zapisać w formie tzw. „słoneczka” (np. rozmowa – nadawca, odbiorca, komunikat, dialog, monolog, koleżanka, mama, nauczyciel).

Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: od czego zależy to, jak się z kimś porozumiewamy?

Uczniowie przedstawiają swoje propozycje.

Nauczyciel podsumowuje rozmowę, stwierdzając (razem z uczniami), że to, w jaki sposób z kimś rozmawiamy, zależy od relacji, zażyłości.

Nauczyciel wprowadza termin polszczyzny oficjalnej i nieoficjalnej (załącznik 1).

Nauczyciel dzieli uczniów na grupy (po 4, 5 osób).

Grupy nr 1 i nr 2 otrzymują kopertę z początkiem tekstu oficjalnego, a grupy nr 3 i 4 z początkiem tekstu nieoficjalnego (załącznik 2).

Uczniowie czytają polecenie, które brzmi: Przeczytajcie początek tekstu, który został napisany polszczyzną oficjalną/nieoficjalną i dopiszcie jego dalszą część. Następnie podkreślcie zwroty, które świadczą o danej odmianie polszczyzny. Wybierzcie osobę, która zaprezentuje wyniki Waszej pracy. Na wykonanie zadania macie 10 minut. Powodzenia!

Uczniowie prezentują wyniki swojej pracy.

Załącznik nr 3 zawiera propozycję całych tekstów, podkreślonych zwrotów, które są charakterystyczne dla danej odmiany polszczyzny.

Nauczyciel podsumowuje lekcję, mówiąc, że każda odmiana polszczyzny ma swoje cechy i należy pamiętać o tym, kiedy powinniśmy stosować określone ich wyznaczniki.

Zadanie pracy domowej. Osoby, które pracowały w grupie nr 1 i nr 2, piszą kilkudzaniowy tekst nieoficjalny na temat szkolnego wydarzenia, natomiast uczniowie pracujący w grupie nr 3 i 4 proszeni są o napisanie krótkiego tekstu do wychowawcy z prośbą o zorganizowanie wycieczki do teatru.

Załącznik 1

Odmiany oficjalne mówione i pisane charakteryzują się starannością wymowy (estetyką pisma), poprawnością i tendencją do przestrzegania norm językowych i respektowania norm kulturowych, przestrzegane są reguły gatunkowe i stylistyczne.

Odmiany nieoficjalne mówione i pisane odznaczają się mniejszą starannością w zakresie akcentowania i intonacji, większym udziałem słownictwa nacechowanego ekspresywnie, środowiskowo, dominuje tutaj styl potoczny⁴.

Załącznik 2

Przeczytajcie początek tekstu, który został napisany polszczyzną oficjalną i dopiszcie jego dalszą część. Następnie podkreślcie zwroty, które świadczą o danej odmianie polszczyzny. Wybierzcie osobę, która zaprezentuje wyniki Waszej pracy. Na wykonanie zadania macie 10 minut.

Początek tekstu (polszczyzna oficjalna)

Szanowny Panie,

Zwracam się z prośbą o ...

Przeczytajcie początek tekstu, który został napisany polszczyzną nieoficjalną i dopiszcie jego dalszą część. Następnie podkreślcie zwroty, które świadczą o danej odmianie

⁴ Za: E. Bańkowska, J. Jagodzińska, E. Kozłowska, A. Mikołajczuk, E. Wolańska, A. Wolański, H. Wszeborowska, *Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów*, red. E. Bańkowska, A. Mikołajczuk, Książka i Wiedza, Warszawa 2000, s. 70.

polszczyzny. Wybierzcie osobę, która zaprezentuje wyniki Waszej pracy. Na wykonanie zadania macie 10 minut.

Początek tekstu (polszczyzna nieoficjalna)

Cześć Kasia!

wybrałaabyś się ze mną na zakupki? ...

Załącznik 3

Polszczyzna oficjalna

Szanowny Panie,

zwracam się z prośbą o wypożyczenie uczniom naszej szkoły kostiumów do przedstawienia pt. „Czerwony Kapturek”. Uczniowie klasy V b organizują to przedsięwzięcie ze względu na nadchodzące spotkanie z okazji Dnia Edukacji Narodowej.

Z poważaniem

Katarzyna Nowak

Przewodnicząca klasy V B

Polszczyzna nieoficjalna

Helo Kaśka!

Wybrałaabyś się ze mną na zakupki? Mogłybyśmy pobuszować trochę po sklepach. Potem może jakaś kawka czy coś?

Daj znać.

Anka

Umiejętność prowadzenia sporów

Marta Mirgos

Konspekt lekcji dla klasy 6

Cele: Uczeń

- dowiaduje się, czym jest debata i jakie są zasady jej prowadzenia,
- gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy do tworzenia wypowiedzi,
- odróżnia przykład od argumentu,
- przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego,
- zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając swoje zdanie.

Metody i formy pracy:

Ćwiczenia językowe, rozmowa, debata, praca indywidualna, praca w grupach, praca zespołowa.

Przebieg lekcji:

Wskazanie celów lekcji: umiejętność zdefiniowania pojęcia debaty, wskazania różnic między argumentem a przykładem, słuchania wypowiedzi innych i argumentowania.

Rozmowa z uczniami na temat tego, kiedy czują się komfortowo podczas rozmowy.

Formułowanie wniosków.

Przypomnienie schematu aktu komunikacji (załącznik 1) i objaśnienie pojęć z nim związanych.

Nauczyciel proponuje obejrzenie filmu dotyczącego zasad kulturalnego prowadzenia rozmowy. Zadaniem uczniów jest zapamiętanie tych zasad.

<https://www.youtube.com/watch?v=Vx3bMZl-NOQ>

Nauczyciel mówi, że debata jest poważną i długą dyskusją na ważny temat⁵.

Nauczyciel zapowiada, że podczas lekcji zostanie przeprowadzona debata na wyznaczony temat i bardzo ważne jest to, żeby przestrzegać pewnych zasad. Przypomina uczniom, że każdemu wypowiadającemu się należy okazywać szacunek, nie wolno wyśmiewać wypowiedzi innych osób, należy zgadzać się lub polemizować z cudzymi poglądami, trzeba odwoływać się do faktów, podawać przykłady, uzasadniać swoje stanowisko, mówić

⁵ [debata-słownik języka polskiego PWN [01.05.2021r.][dostęp: 20.08.2022 r.]

wyraźnie, nie podnosić głosu, wysłuchać wypowiedzi innych, nie przerywać cudzych wypowiedzi (załącznik 2).

Podczas debaty obowiązują zasady:

Okazuj wypowiadającym się szacunek.

Nie wyśmiewaj wypowiedzi innych osób.

Kulturalnie polemizuj z cudzymi poglądami.

Odwołuj się do faktów.

Podawaj przykłady.

Uzasadnij swoje stanowisko.

Mów wyraźnie.

Nie podnoś głosu.

Słuchaj wypowiedzi innych osób.

Nie przerywaj.

Uczniowie zostają podzieleni na dwie grupy. Jedna musi zgromadzić przynajmniej pięć argumentów, a druga pięć kontrargumentów do podanej tezy⁶: *Warto uczyć się języków obcych*. Nauczyciel zapisuje to stwierdzenie na tablicy. Uczniowie otrzymują arkusze papieru i mazaki. Nauczyciel mówi, że zasady prowadzenia debaty zostaną wyświetlone na rzutniku. Każda grupa wyznacza osobę prezentującą zgromadzone postulaty. Inne osoby też mogą zabierać głos, nie przerywając przy tym mówcy.

Debatę prowadzi nauczyciel. Na wykonanie zadania uczniowie mają 15 minut.

Po zakończeniu pracy uczniowie siadają naprzeciwko siebie (osobno grupa nr 1 i grupa nr 2). Nauczyciel prosi wszystkich o ciszę i uwagę.

Nauczyciel mówi, że nauka języków obcych sprawia uczniom niemałe problemy, jednak ich znajomość z pewnością wiele ułatwia. Prosi uczniów z grupy nr 1 o zabranie głosu. Następnie uczniowie z grupy nr 2 wygłaszają swoje stwierdzenia.

Nauczyciel zaznacza, że debata nie należy do najprostszych form wymiany zdań i wymaga opanowania, dystansu, a przede wszystkim rzetelnego przygotowania. Niejednokrotnie można się spotkać z łamaniem zasad, które powinny obowiązywać podczas tej formy dyskusji.

W zależności od jakości prezentowanych faktów, przykładów, można wysnuć odpowiednie wnioski z tej debaty i przyznać punkty/oceny danej grupie.

Zadanie pracy domowej: Zapisz w zeszycie argumenty „za” i „przeciw” z przeprowadzonej debaty.

⁶ Pojęcia: „teza”, „argument”, „kontrargument” zostały wprowadzone podczas realizacji lekcji dotyczącej tworzenia wypowiedzi argumentacyjnej. Jeśli uczniowie nie znają tych definicji, należy je wprowadzić.

Zadanie dla chętnych: Nagraj/nagrajcie kilkuminutowy filmik mówiący o zasadach prowadzenia debaty.

Małgorzata Roszak

Propozycja omówienia lektury *Charlie i fabryka czekolady* Roalda Dahla⁷. Czytanie i omawianie tego utworu powinno być dla uczniów połączeniem tego, co, w moim przekonaniu, w obcowaniu młodego czytelnika z tekstem jest najważniejsze, czyli przeżycia, doświadczenia, zabawy i nauki.

Czekoladowy zawrót głowy! Propozycje lekcji z lekturą *Charlie i fabryka czekolady* Roalda Dahla.

Przygotowanie do czytania lektury *Charlie i fabryka czekolady* Roalda Dahla.

Czytanie tej książki będzie poprzedzone pewnymi działaniami, które mają zachęcić uczniów do lektury.

Na dwa lub trzy tygodnie przed planowanym terminem omawiania lektury (wtedy, gdy uczniowie zaczynają czytanie) rozdajemy dzieciom czekoladki, na których zapisano imiona i nazwiska bohaterów. W ten sposób podzielimy klasę na pięć grup: Charlie Bucket, Augustus Gloop, Veruca Salt, Mike Teavee, Violet Beauregarde.

Polecamy, by każdy dokładnie przeczytał lekturę, ale szczególnie zwrócił uwagę na wskazanego na czekoladce bohatera. Ma zaznaczyć fragmenty dotyczące tej postaci, jego zainteresowań, sytuacji rodzinnej, sposobu, w jaki weszła w posiadanie Złotego Talonu, co ją spotkało w czasie wycieczki do fabryki. Rozdajemy uczniom karteczki z tym poleceniem (zał.1). Prosimy również, aby uczniowie nie jedli czekoladek, bo zrobimy to wspólnie na lekcji, kiedy wszyscy przeczytają książkę i będziemy ją wspólnie omawiać.

Temat: Nasze spotkanie z lekturą: *Charlie i fabryka czekolady* Roalda Dahla

Cele: Uczeń

- samodzielnie czyta lekturę,
- redaguje wypowiedź, uzasadniając własne zdanie,
- układa pytania do tekstu,
- odpowiada na pytania kolegów,
- posługuje się terminami: czas akcji, miejsce akcji, bohater,

⁷ Prezentowane materiały opracowano na podstawie R. Dahl, *Charlie i fabryka czekolady*, przeł. J. Łoziński, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004.

- porządkuje tematycznie wypowiedzi.

Metody i formy pracy:

Praca z tekstem przewodnim, ćwiczenia językowe, praca indywidualna, praca zespołowa, praca w grupach

Środki dydaktyczne:

Tekst lektury *Charlie i fabryka czekolady*, karteczki z niedokończonym zdaniem: *Charlie i fabryka czekolady to opowieść o...*

Przebieg lekcji:

Zapisanie tematu lekcji.

Ćwiczenia redakcyjne – niedokończone zdania.

Zdania zostały wcześniej zapisane na tablicy, teraz je odkrywamy. Każdy uczeń wybiera sobie jedno lub dwa, przepisuje je do zeszytu i kończy samodzielnie. Następnie chętni odczytują swoje zdania. Jeśli ktoś chce, może rozwinąć i poszerzyć swoją opinię.

Zdania:

Charlie i fabryka czekolady to ciekawa lektura, ponieważ...

Charliego i fabrykę czekolady przeczytałbym/przeczytałabym jeszcze raz, gdyż...

Charliego i fabrykę czekolady czytałem/czytałam z zainteresowaniem, bo...

Najbardziej podobał mi się fragment lektury Charlie i fabryka czekolady, który ...

Czytanie Charliego i fabryki czekolady nudziło mnie, dlatego że...

Nie przeczytałem/przeczytałam książki Charlie i fabryka czekolady, ponieważ...

Rozmowa na temat lektury

Uczniowie dzielą się swoimi wrażeniami na temat lektury. Nauczyciel krótko mówi o autorze.

Następnie wspólnie określają:

czas akcji: ostatnie dni stycznia i pierwszy dzień lutego,

miejsce akcji: nieokreślone wielkie miasto i jego przedmieścia (tam stał drewniany dom państwa Bucketów), fabryka pana Wonki, która znajdowała się w tym mieście,

bohaterów: Charlie Bucket i jego rodzina; Willy Wonka; Augustus Gloop; Veruka Salt; Mike Teavee; Violet Beauregarde; rodzice tych dzieci.

Kto najdokładniej przeczytał lekturę – zabawa: „Ja pytanie – ty odpowiedź”

Uczniowie sami układają pytania dotyczące lektury i zadają je kolegom, koleżankom. Jeśli mają kłopoty, nauczyciel pomaga.

Określenie tematyki utworu.

Każdy uczeń otrzymuje kartkę, na której samodzielnie dokończy zdanie. Następnie wszyscy przypinają swoje odpowiedzi na tablicy. Wspólnie grupują je, porządkują i określają tematykę lektury. (Może być kilka tematów wiodących, ale i pojedyncze propozycje. Ich wielość świadczy o różnym odbiorze utworu, o potrzebach, zainteresowaniach dziecka. To ćwiczenie pokazuje indywidualność odbioru lektury przez uczniów, ale również trudności w określeniu tematyki, problemów w utworze).

Zdanie:

Charlie i fabryka czekolady to opowieść o ... (zał. 2)

Praca domowa

Przynieś swoją czekoladkę.

Temat: Czekoladowy zawrót głowy!

Cele: Uczeń

- nazywa własne odczucia, doznania,
- tworzy wyrazy z określoną częścią,
- wyszukuje w tekście lektury odpowiednie fragmenty,
- prezentuje bohatera literackiego, efektywnie pracuje w grupie.

Metody i formy pracy:

Praca z tekstem przewodnim, ćwiczeniowa, rozmowa, praca indywidualna, praca zespołowa, praca w grupach.

Środki dydaktyczne:

Tekst lektury *Charlie i fabryka czekolady*, czekoladki, które uczniowie wcześniej dostali, kartki.

Przebieg lekcji:

Uczniowie siadają w grupach, które tworzą się wokół imion i nazwisk bohaterów lektury (zgodnie z napisem na czekoladkach otrzymanych od nauczyciela). Nauczyciel wyznacza Strażnika Czasu i Porządku, przypomina zasady pracy w grupach.

Ćwiczenia językowe – praca w grupach.

Zapisać na kartce w ciągu 2 minut jak najwięcej wyrazów, które mają cząstkę – czek- (np. poczekać, poczekalnia, czekolada, pączek, bączek). Ćwiczenie uczniowie wykonują indywidualnie.

Człowiek poznaje świat za pomocą zmysłów, wymieńcie je.

Nauczyciel zapisuje nazwy zmysłów na tablicy jeden pod drugim w takiej kolejności, jak wymienili je uczniowie. Oni przepisują do zeszytów.

Wzrok, słuch, węch, dotyk, smak

Teraz weźcie swoje czekoladki i „poznajcie” je wszystkimi swoimi zmysłami. Zapiszcie swoje odczucia, wrażenia, skojarzenia, dodając określenia do zmysłów.

Chętni uczniowie odczytują swoje określenia. Nauczyciel prosi ich, aby powiedzieli, czy dowiedzieli się czegoś o sobie, wykonując to ćwiczenie. Nawiązuje do tego, kiedy i jak Charlie jadł czekoladki. Co czuł? Czy uczniowie odczuwali to samo? Dlaczego tak? Dlaczego nie?

Przedstawienie bohaterów – praca z tekstem, praca w grupach

W grupach przygotujcie prezentację „swojego” bohatera. Możecie to zrobić w dowolny sposób. Wykorzystajcie informacje zgromadzone przez siebie w czasie czytania. Spróbujcie ocenić postać, którą zaprezentowaliście. Zaznaczcie w swojej wypowiedzi, czy wszyscy mają takie samo zdanie.

Tu przypominamy, jakie środki językowe temu służą, np.: naszym zdaniem..., według większości to..., uważamy, że... Wykorzystajcie informacje zebrane wcześniej na kartach pracy. Macie na to 20 minut.

Prezentacja pracy grup

Uczniowie prezentują bohaterów, dokonując ich oceny. Lekcja kończy się rozmową na temat wad bohaterów i skutków ich zachowania. Kto był winny, że dzieci tak się zachowywały?

Temat: Co się wydarzyło 1 lutego w pewnym mieście?

(dwie jednostki lekcyjne)

Cele: Uczeń

- układa chronologicznie wydarzenia przedstawione w lekturze,
- wyszukuje w tekście lektury informacje,
- dokonuje selekcji zebranych informacji,

- redaguje poprawną pod względem językowym, ortograficznym, interpunkcyjnym notatkę prasową,
- dobiera tytuł odpowiedni do treści notatki,
- efektywnie współpracuje z grupą.

Metody i formy pracy:

Praca z tekstem przewodnim, ćwiczeniowa, praca w grupach, praca indywidualna.

Środki dydaktyczne:

Tekst lektury *Charlie i fabryka czekolady*, kartki z planem wydarzeń, czyste kartki.

Przebieg lekcji:

Po miłym powitaniu nauczyciel dzieli uczniów na cztery grupy; jeśli klasa jest bardzo liczna, można wyodrębnić więcej grup i zadania powtórzyć. Wszystkie ćwiczenia wykonywane są w grupach.

Zapisanie tematu lekcji

Praca z tekstem – plan wydarzeń

Każda grupa otrzymuje plan wydarzeń z 1 lutego, pocięty na pojedyncze paski (zał. 3). Zadaniem uczniów jest ułożenie wydarzeń w porządku chronologicznym.

Po wykonaniu zadania przez wszystkie zespoły odczytujemy wydarzenia, dokonując sprawdzenia poprawności wykonania.

Ćwiczenia stylistyczne – redagowanie notatki

Każda grupa otrzymuje na karteczce zadanie do wykonania. Zanim uczniowie otrzymają polecenia, nauczyciel wyjaśnia wszystkim, na czym będzie polegało ich zadanie. Mają zredagować notatkę do lokalnej gazety, nadać jej odpowiedni tytuł. Mogą wykonać rysunek imitujący zdjęcie (zał. 4).

Prezentacja pracy grup

Grupy wieszają swoje prace w widocznym miejscu i po kolei odczytują treść notatki. Wspólnie dokonują oceny prac, wskazując na walory językowo-stylistyczne tekstów, ale również trafność tytułu, szatę graficzną.

Warto po zakończeniu lekcji wyeksponować prace na gazetce ściennej lub w inny sposób.

Załącznik nr 1

Czytając lekturę, zwróć szczególną uwagę na informacje dotyczące bohatera, którego imię i nazwisko znajduje się na twojej czekoladce. Zaznacz fragmenty dotyczące jego wyglądu, rodziny, szczególnych upodobań, tego, jak wszedł w posiadanie Złotego Talonu i jakie były tego konsekwencje. Miłej lektury! Nie zjedz czekoladki!

Załącznik nr 2

Charlie i fabryka czekolady to opowieść o ...

Załącznik nr 3 (Plan ułożony jest chronologicznie.)

Co się wydarzyło 1 lutego?

Tłum pod bramą fabryki

Wejście wybrańców do zakładu

Wędrowka labiryntem do Hali Czekoladowej

Niezwykły wodospad i jadalna łąka

Poznanie pracowników fabryki

Augustus w „czekoladowym nurcie”

Podróż pyszną rzeką

W Hali Wynalazków

Następstwa nieposłuszeństwa Violet

Troje dzieci i pięcioro towarzyszących im dorosłych w labiryncie korytarzy

Kara dla rozkapryszonej Veruki i jej rodziców

Podróż szklaną windą – decyzja Mike’go

Teavee „nadany” przez telewizję

Charlie zwycięzca.

Jazda niezwykłą windą

Powrót czworga dzieci do domu

Charlie właścicielem fabryki czekolady

Przeprowadzka rodziny Bucketów

Załącznik nr 4

Zadanie dla grupy 1

Wszyscy mieszkańcy miasteczka bardzo interesowali się pomysłem pana Wonki. Gazety pisały o tych, którzy znaleźli Złote Talony.

Zredagujcie wypowiedź Willy'ego Wonki, w której wyjaśni, dlaczego zapisał swoją fabrykę Charliemu. Tekst ten zostanie zamieszczony w lokalnej gazecie. Nadajcie mu odpowiedni tytuł. Możecie wykonać rysunek, który zastąpi zdjęcia (rozd. 30).

Zadanie dla grupy 2

Wszyscy mieszkańcy miasteczka bardzo interesowali się pomysłem pana Wonki. Gazety pisały o tych, którzy znaleźli Złote Talony.

Zredagujcie notatkę, która będzie relacją z tego, co działo się pod bramą fabryki pana Wonki rankiem 1 lutego. Postarajcie się oddać atmosferę tamtej chwili, bo wszyscy mieszkańcy chętnie o tym przeczytają. Wymyślcie odpowiedni tytuł. Możecie wykonać rysunek, który zastąpi zdjęcia (rozd. 13).

Zadanie dla grupy 3

Wszyscy mieszkańcy miasteczka bardzo interesowali się pomysłem pana Wonki. Gazety pisały o tych, którzy znaleźli Złote Talony.

Zredagujcie notatkę, która będzie relacją z tego, co działo się pod bramą fabryki pana Wonki, kiedy dzieci ją opuszczały. Postarajcie się oddać atmosferę tamtej chwili, bo wszyscy mieszkańcy chętnie o tym przeczytają. Wymyślcie odpowiedni tytuł. Możecie wykonać rysunek, który zastąpi zdjęcia (rozd. 29).

Zadanie dla grupy 4

Wszyscy mieszkańcy miasteczka bardzo interesowali się pomysłem pana Wonki. Gazety pisały o tych, którzy znaleźli Złote Talony.

Zredagujcie notatkę, która będzie relacją z tego, jak rodzina Charliego opuszczała swój dom i przenosiła się do fabryki pana Wonki. Postarajcie się oddać atmosferę tamtej chwili, bo wszyscy mieszkańcy chętnie o tym przeczytają. Wymyślcie odpowiedni tytuł. Możecie wykonać rysunek, który zastąpi zdjęcia (rozd. 30).

Zadanie dla grupy 5

Wszyscy mieszkańcy miasteczka bardzo interesowali się pomysłem pana Wonki. Gazety pisały o tych, którzy znaleźli Złote Talony.

Zredagujcie notatkę, która będzie informacją, jak kolejne osoby wchodziły w posiadanie Złotego Talonu. Postarajcie się oddać atmosferę tamtych chwil, bo wszyscy mieszkańcy chętnie o tym przeczytają. Wymyślcie odpowiedni tytuł. Możecie wykonać rysunek, który zastąpi zdjęcia.

Propozycje tematów prac pisemnych domowych lub redagowanych przez uczniów samodzielnie w klasie.

W domu Charliego opowiadano sobie ciekawe historie. Najczęściej robili to dorośli, ale kiedy chłopiec wrócił z niezwykłej wycieczki i zamieszkał z rodziną w fabryce pana Wonki, sam opowiedział rodzicom i dziadkom o tym, co się wydarzyło w czasie zwiedzania zakładu. Zredaguj w imieniu Charliego opowiadanie o podróży czekoladową rzeką. Rozwiń je opisem przeżyć, wrażeń chłopca. Pamiętaj o pierwszoosobowej narracji (rozd.18).

W domu Charliego opowiadano sobie ciekawe historie. Najczęściej robili to dorośli, ale kiedy chłopiec wrócił z niezwykłej wycieczki i zamieszkał z rodziną w fabryce pana Wonki, sam opowiedział rodzicom i dziadkom o tym, co się wydarzyło w czasie zwiedzania zakładu. Zredaguj w imieniu Charliego opowiadanie o podróży niezwykłą windą, kiedy Mike wcisnął wybrany guzik. Rozwiń swoją opowieść opisem przeżyć, wrażeń Charliego. Pamiętaj o pierwszoosobowej narracji (rozd. 20).

W domu Charliego opowiadano sobie ciekawe historie. Często robił to dziadek Joe. Zredaguj w jego imieniu opowiadanie o podróży niezwykłą windą, kiedy Mike wcisnął wybrany guzik. Rozwiń je opisem przeżyć, wrażeń dziadka. Pamiętaj o pierwszoosobowej narracji (rozd. 20).

Ewa Grodecka

Kolejny cykl zajęć związany jest z lekturą F.H. Burnett pt. *Tajemniczy ogród*. To powieść bardzo lubiana przez młodych czytelników, pełna poetyzmu, niezwykłych opisów przyrody oraz bohaterów, których życie nie było usłane różami. Zajęcia można rozpocząć od pracy domowej polegającej na obejrzeniu filmowej adaptacji utworu w reżyserii Agnieszki Holland. Dociekliwi odkryją też inne filmowe wersje powieści, w tym animowaną.

Temat 1: Spacer po „tajemniczym ogrodzie”

Cele: Uczeń

- zna środki artystycznego wyrazu,
- potrafi zredagować opis roślin i zwierząt występujących w powieści F.H. Burnett *Tajemniczy ogród*,
- dokonuje selekcji informacji (retoryka),
- tworzy spójną wypowiedź w formie twórczego opisu.

Metody i formy pracy:

Rozmowa, praca z tekstem literackim, redagowanie notatki, ćwiczenia językowe, praca indywidualna, praca zespołowa.

Przebieg zajęć:

Po zapisaniu tematu zajęć uczniowie przypominają poznane wcześniej środki poetyckiego wyrazu, podając przykłady.

Środki poetyckie:

epitety: wydatny brzuszek

porównania: ogon niczym skrzydła samolotu

przeñośnie: zakochany gil

powtórzenia: jego piórka były jak..., jego piórka były niczym....

Część główna zajęć polega na przeczytaniu krótkich opisów przedstawionych roślin i zwierząt. Zadanie uczniów polega na wiosennym ubarwieniu podanych tekstów. Uczniowie mogą zupełnie zmienić bądź tylko wzbogacić tekst o wymienione wyżej środki poetyckie.

Oto przykłady prac uczniowskich:

Notatka, którą należy sparafrazować, wzbogacając o środki artystycznego wyrazu:

Gile mieszkają w północnej Europie i Azji. Mają dużą głowę z czapeczką, krótki dziób i czerwony brzuch. Ich krępą (silną) sylwetkę kończy kuperek i długie skrzydła.

Och! Jak cudowne jest to drzewo. O, jakaś ptaszyna na nim siedzi! Czyżby to gil? Tak, to gil. Ma malutką, okrągłą główkę. Jego brzuszek wygląda jak soczysta mandarynka. Jego skrzydełka są tak błyszczące jak słońce. Oczka spoglądają na mnie tak słodko, jakby to była wata cukrowa. Jeszcze ten wydatny brzuszek pod złotymi promykami słońca błyszczy jak najcenniejszy diament.

Notatka, którą należy sparafrazować, wzbogacając o środki artystycznego wyrazu:

Krokusy zwane też szafranami mają fioletowe kwiaty. Płatki rośliny tworzą u podstawy rurkę. Mają wąskie liście. Pięknie pachną.

Pewnego ranka wybrałam się do ogrodu, a tam krokusy, piękne krokusy. Było ich tyle, ile gwiazd na niebie. Intensywny fiolet rządził innymi kolorami. Ich żywe barwy dodawały mi energii, którą czuć było w powietrzu. W pewnym momencie położyłam się na fioletowym dywanie i zasnąłam. Śniło mi się, że wokół mnie tańczą krokusy.

Notatka, którą należy sparafrazować, wzbogacając o środki artystycznego wyrazu:

Wiewiórki można często spotkać w lasach i parkach. Mają rudą sierść i puszysty ogon. Zimą mieszkają w dziupli. Świetnie skaczą. Lubią orzechy.

Cóż to była za urocza wiewiórka!

Jakież to było szybkie i zwinne zwierzątko!

Puszysty i delikatny ogonek wyglądał niczym piórko. Skakała pomiędzy drzewami jak małpka. Gdy zeskoczyła z drzewa, zaczęła biegać wokół mnie. Wesolutko skakała i machała łapkami. Wyglądała na rozmowne zwierzątko.

Cudowny był ten rudzielec! Kochany był ten rudzielec!

Temat 2: O świecie przedstawionym w *Tajemniczym ogrodzie*

Cele: Uczeń

- dokonuje selekcji informacji,
- uczestniczy w rozmowie na zadany temat,

- rozróżnia argumenty odnoszące się do faktów oraz odwołujące się do emocji,
- tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź,
- zna czas, miejsce akcji i bohaterów powieści,
- potrafi opisać ogród francuski i angielski oraz uzasadnić swoje zdanie.

Metody i formy pracy:

Praca z tekstem literackim, rozmowa, ćwiczenia językowe, praca indywidualna, praca zespołowa.

Przebieg zajęć:

Lekcja rozpoczyna się od uroczystego powitania, przedstawienia celu, następnie ustaleniu czasu i miejsca akcji.

Czas akcji: druga połowa XIX wieku, wydarzenia rozgrywają się na przestrzeni kilku miesięcy.

Miejsce akcji: posiadłość Misselthwaite Manor, położona w hrabstwie Yorkshire w Anglii, znajdująca się na krańcu ogromnych wrzosowisk, dom Mary w Indiach, dom państwa Sowerby,

Tyrol, jezioro Como w Alpach, w północnych Włoszech

Bohaterowie powieści: Mary Lennox, Colin Craven, Dick Sowerby oraz Marta i Zuzanna Sowerby, Archibald Craven.

Po pierwszej części zajęć, podczas której uczniowie wymieniają elementy świata przedstawionego, nauczyciel wyświetla zdjęcia ogrodu francuskiego i angielskiego. Uczniowie wymieniają lub odczytują charakterystyczne cechy ogrodu francuskiego i angielskiego.

Ogrody angielskie: wzrok przyciągają rozległe rabaty kwiatowe w kolorach różu, bieli i fioletu, kwitnące drzewa, pnącza oplatają altany, murki i ścieżki wykonane są zazwyczaj z cegły, drzewa rosną swobodnie, ogród ma nieregularny, asymetryczny kształt, jest tajemniczy i „dziki”, pełno w nim ptactwa.

Ogrody francuskie: mają regularny, symetryczny układ, rośliny strzyżone są w geometryczne wzory, żywirowe ścieżki prowadzą do labiryntów, żywopłotów, donic, ozdobione są rzeźbami, które przedstawiają antycznych bogów i herosów, meble żeliwne, łukowe konstrukcje nad ścieżkami.

Po obejrzeniu zdjęć oraz dwukrotnym, cichym i głośnym, przeczytaniu cech ogrodu angielskiego i francuskiego uczniowie odpowiadają na pytanie: W którym ogrodzie i dlaczego chcieliby spędzić wolny czas z kolegami?

Temat 3: O Dicku i Colinie – bohaterach powieści Frances H. Burnett *Tajemniczy ogród*

Cele: Uczeń

- dokonuje selekcji informacji,
- uczestniczy w rozmowie na zadany temat,
- redaguje notatkę,
- rozróżnia argumenty odnoszące się do faktów oraz odwołujące się do emocji,
- tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź,
- zna treść lektury *Tajemniczy ogród*,
- potrafi nazwać cechy charakteru Colina i Dicka na podstawie ich zachowania, porównuje bohaterów lektury,
- umie uzasadnić swoje zdanie.

Metody, formy pracy:

Praca z tekstem literackim, rozmowa, ćwiczenia językowe, praca indywidualna i w grupach.

Materiały:

Lektura *Tajemniczy ogród* Frances Burnett.

Uczniowie, pracując w grupach, przygotowują notatkę tabelaryczną, uzupełniając brakujące pola:

Dick	Colin
ubogi, ale szczęśliwy	
	pólsierota, osamotniony, odtrącony przez ojca, zdany na opiekę służby i lekarza
	lubi czytać, ma rozległą wiedzę
uprzejmy, wesoły, życzliwy, pełen optymizmu, pracowity, zahartowany, słowny, godny zaufania	rozpieszczony, łatwo wpadał w histerię, egoistyczny, samolubny, źle traktował służbę, osamotniony,

od początku powieści wzbudzał zaufanie, był sympatyczny	

Dick	Colin
ubogi, ale szczęśliwy	bogaty, ale nieszczęśliwy
ma wspaniałą, liczną rodzinę, ma jedenaścioro rodzeństwa, świetnie dogaduje się z mamą i starszą siostrą	pólsierota, osamotniony, odtracony przez ojca, zdany na opiekę służby i lekarza
zna się na roślinach, potrafi oswoić zwierzęta i z nimi rozmawiać, gra na fujarce, umie ciężko pracować w polu	lubi czytać, ma rozległą wiedzę
uprzejmy, wesoły, życzliwy, pełen optymizmu, pracowity, zahartowany, słowny, godny zaufania	rozpieszczony, łatwo wpadał w histerię, egoistyczny, samolubny, źle traktował służbę, osamotniony, wrażliwy, dobry, zdolny do przyjaźni,
od początku powieści wzbudzał zaufanie, był sympatyczny	zmienił swoje zachowanie, z rozpieszczonego bogatego chłopca stał się pogodnym młodzieńcem, umiał cieszyć się życiem

Po uzupełnieniu notatki prosimy chętnych uczniów o odpowiedź na pytanie: Który bohater *Tajemniczego ogrodu* zyskał twoją sympatię i dlaczego?

Praca domowa:

Colin czy Dick? Którego z tych bohaterów powieści *Tajemniczy ogród* polubiłeś/polubiłaś bardziej? Uzasadnij swój wybór. Opowiedz o co najmniej dwóch wydarzeniach z udziałem tej postaci, które potwierdzą, że jej zachowanie wywarło na tobie największe wrażenie. Swoją wypowiedź zakończ słowami:

wzbudził moją sympatię,

z pewnością byłby świetnym kolegą,

chciałbym/chciałabym zaprzyjaźnić się z nim, ponieważ...

Temat 4: Wydarzenia, które zmieniły życie bohaterów *Tajemniczego ogrodu* Frances H. Burnett

Cele: Uczeń

- dokonuje selekcji informacji,
- tworzy spójne wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym,
- wykorzystuje wiedzę o języku w tworzonych wypowiedziach,
- potrafi wnioskować na podstawie tekstu,
- uzasadnia swoje zdanie,
- potrafi formułować argumenty,
- określa doświadczenia bohaterów literackich,
- wyraża własny sąd o postaciach i zdarzeniach,
- odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od drugorzędnych,
- używa stylu stosownego do sytuacji komunikacyjnej,
- tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź.

Metody i formy pracy:

Praca z tekstem, rozmowa, ćwiczenia językowe, praca indywidualna, praca zespołowa.

Przebieg zajęć:

Po podaniu tematu i celów zajęć nauczyciel przypomina uczniom ważne wydarzenia w życiu bohaterów *Tajemniczego ogrodu*.

Przełomowe chwile w życiu Mary:

- śmierć rodziców w Indiach,
- przyjazd do posiadłości lorda Cravena,
- poznanie Dicka,
- spotkanie z Colinem,
- rozmowa z panią Sowbery.

Przełomowe chwile w życiu Colina Cravena:

- poznanie i rozmowy z Mary,
- spotkanie z Dickiem,
- pierwsza wyprawa do ogrodu.

Po przeczytaniu powyższych propozycji nauczyciel prosi, aby uczniowie wybrali najważniejsze, ich zdaniem, wydarzenie i uzasadnili swój wybór. Aby ułatwić uczniom zadanie, przedstawia przykładową odpowiedź:

Przełomowym wydarzeniem w życiu Mary była śmierć jej rodziców w Indiach, ponieważ cholera odebrała „samolubnej kapryśnicy” matkę i ojca. Dziewczynka potrzebowała opieki dorosłych. Wyjechała do Anglii i znalazła dom u swojego wuja. Moim zdaniem, nieszczęście, jakie Mary spotkało, całkowicie zmieniło jej życie. Znalazła nie tylko nowy dom i schronienie. Dzięki Marcie zmieniła swój sposób myślenia. Przeszła przemianę. Nie była już rozkapryszoną, samolubną dziewczynką. Zaprzyjaźniła się z Dickiem i Colinem. Zrozumiała, że świat jest piękny. Pomogła też Colinowi odzyskać siły.

Uczniowie dokonują wyboru najważniejszego wydarzenia w życiu wymienionych bohaterów, uzasadniają pisemnie i odczytują swoje stanowisko.

Na zakończenie zajęć prosimy uczniów o odpowiedź na pytanie: Ważne wydarzenia, czyli jakie?

Jerzy Łazewski

Ćwiczenia oddechowe mają na celu:

- wykształcenie prawidłowego toru oddechowego,
- pogłębienie wdechu i wydłużenie fazy wydechowej,
- uelastycznienie mięśnia przepony,
- zapobieganie niepożądanym zjawiskom, takim jak: mówienie na wdechu, arytmia oddechowa, zaburzenia pomiędzy rytmem oddychania a strukturą wypowiedzi,
- mówienie wyłącznie na wydechu, bez przydechów,
- umiejętność dostosowania długości wydechu do czasu trwania wypowiedzi (mówienie frazą).

Oto kilka podstawowych ćwiczeń:

Ćwiczenie 1

Oddech. Skłon do ziemi, ręce i głowa swobodnie opadają ku podłodze. Jednocześnie z tym ruchem „wyparskujemy” powietrze. Powracamy do pozycji pionowej ze swobodnym wdechem.

Ćwiczenie 2

Powietrze wchodzi ustami i ustami je wydychamy.

Ćwiczenie 3

Powietrze wchodzi przez nos, a wydychamy je ustami.

Ćwiczenie 4

Wchłaniamy powietrze ustami, a wydychamy je nosem.

Ćwiczenie 5

Powietrze wchodzi w nas lekko, głęboko. Wydychamy je ciepłe na dłoń, ogrzewając przy tym podniebienie.

Ćwiczenie 6

Pięć szybkich wdechów i wydechów przez nos następnie „wyparskujemy” powietrze (uwaga, może się zakręcić w głowie).

Ćwiczenie 7

Stajemy wygodnie w lekkim rozkroku. Trzymamy zapaloną świecę w odległości ok. 25 cm od twarzy na wysokości ust. Drugą rękę kładziemy na brzuchu, sprawdzając ruchy przepony. Wykonujemy szybki wdech nosem. Wydechujemy powietrze jak najwolniej potrafimy, tak żeby płomień świecy był jak najdłużej odchylony od nas. Wykonujemy szybki wdech nosem. Wydmuchujemy powietrze, zmieniając rytm wydechu tak, by płomień na przemian raz się pochylał, raz podnosił.

Ćwiczenie 8

Stajemy swobodnie, ręce opuszczone. Wykonujemy szybki wdech z równoczesnym uniesieniem ramion w bok. Wydechujemy powietrze bardzo powoli ustami, równocześnie równomiernie opuszczając ręce. Wykonujemy szybki wdech i „wyparskujemy” powietrze przed siebie⁸.

⁸ K. Gawęda, J. Łazewski, *Uczymy się poprawnej wymowy*, Wydawnictwo Alfa, Leszno 1994.

Kolejne ćwiczenia języka, żuchwy:

Ćwiczenie 1

Otwieramy szeroko usta, wysuwamy wąski język mocno do przodu, cofamy w głąb jamy ustnej, zamykamy usta. Język wraca do pozycji spoczynkowej (tzn. za górne zęby, na wałek dziąsłowy).

Ćwiczenie 2

Otwieramy usta, wysuwamy szeroki język w kierunku brody i unosimy wąski w kierunku nosa.

Ćwiczenie 3

Przy zamkniętych ustach wykonujemy ruchy żucia, a w zasadzie trzeba, robić dużo „głupich” min.

Ćwiczenie 4

Nagryzamy czubek języka.

Ćwiczenie 5

Oblizujemy wargi podczas coraz szerszego ich otwierania.

Ćwiczenie 6

Wysuwamy i cofamy język przez zwarte zęby. Przeciskając język między zębami, masujemy jego mięśnie.

Ćwiczenia usprawniające wargi:

Ćwiczenie 1

Ściągamy usta jak przy samogłosce „u”, a następnie spłaszczamy, cofając kąciki jak przy artykulacji samogłoski „i”.

Ćwiczenie 2

Cofamy kąciki ust, a następnie otwieramy i zamykamy usta (kąciki ust najłatwiej można cofnąć podczas „nieszczerego uśmiechu”, przy zamkniętych ustach).

Ćwiczenie 3

Wciągamy powietrze i wprawiamy usta w drganie (parskanie, cmokanie).

Ćwiczenie 4

Nagryzamy dolną wargę, nagryzamy górną wargę.

Ćwiczenie 5

Nadymamy policzki, wciągamy je między zęby, wracamy do stanu neutralnego.

Ćwiczenie 6

Zwieramy i rozwieramy wargi, przy zaciśniętych zębach. Zwarcie musi być bardzo silne, a rozwarcie jak największe.

Ćwiczenie 7

Nabieramy powietrze na przemian pod górną i dolną wargę.

Ćwiczenie 8

Cofamy kąciki warg, a następnie zamykamy i otwieramy usta – tak, jakby żuchwa była z gumy.

Ćwiczenia usprawniające pracę podniebienia miękkiego:

Ćwiczenie 1

Przy zamkniętych ustach powoli wdychamy i wydychamy powietrze przez nos.

Ćwiczenie 2

Chrząkanie – gwałtownie wyrzucamy powietrze przez nos.

Ćwiczenie 3

Wykonujemy wolny wdech przez usta, wydech przez nos.

Ćwiczenie 4

Nadymamy policzki z zatkanym nosem. Gwałtownie puszczaemy nos.

Ćwiczenie 5

Przesuwamy czubek języka po podniebieniu aż do wywołania ziewania.

Ćwiczenie 6

Wykonujemy ruchy jak przy ssaniu cukierka.

Ćwiczenie 7

Chrapiemy na wdechu, a na wydechu gwizdźemy. Przy szeroko otwartych ustach: wdech nosem, a wydech ustami.

Jerzy Łazewski

Po zaproponowanych ćwiczeniach warto zająć się ćwiczeniami artykulacyjnymi, czyli wymowy. Przestrzegam przed popularnymi łamańcami języka na początku takiej rozgrzewki. Należy bardzo ostrożnie podchodzić do tego typu ćwiczeń i jeżeli nie mamy sami dobrego ucha na prawidłową artykulację polskich głosek, szczególnie tych syczących, należy się zwrócić o pomoc do logopedy, gdyż możemy tylko utrwać złe nawyki artykulacyjne. Jednak, jeśli mamy niezły słuch, aby wychwycić różnice artykulacyjne, można ćwiczyć trudne zbiegi głosek w wyrazach, które się pojawiają w tekście. Czasem będzie potrzebna konsultacja z ortodontą w przypadku złego zgryzu i foniatrą, jeśli niepokoją nas np. nosowy głos, częste chrypki lub zanik głosu.

Trzeba pracować na głoskach, które przeważnie nie są zakłócone i wymowa ich nie jest skomplikowana, tj. m, n, ń, p, b, t, d, k, g w połączeniu z samogłoskami ustnymi: a, o, e, u, i, y. Samogłoski nosowe zostawimy na później.

Najprostszym ćwiczeniem jest wymawianie sylab, wyrazów i zdań zbudowanych z powyższych głosek. I tak na przykład powtarzamy wolno i zawsze poprzedzone prawidłowym wdechem: am, om, em, um, im, ym. Staramy się przy tym, żeby głos brzmiał spokojnie, a drgania były wyczuwalne na czaszce, plecach i z przodu klatki piersiowej. Żuchwa swobodnie otwiera się do każdej sylaby. Mówimy zawsze na wydechu, a wdech niech będzie niesłyszalny. Unikamy cmokania, mlaskania czy innych nieartykułowanych dźwięków. Możemy je robić w trakcie rozgrzewki aparatu mowy. Są to także ćwiczenia wzmacniające nasz głos, gdyż uczą prawidłowego korzystania z rezonatorów głosu, czyli wzmacniaczy dźwięku. Wyobraźmy sobie gitarę bez pudła rezonansowego i dźwięk, jaki może wydawać taki instrument. Dużo silniejszy i bogatszy w tony na pewno będzie z wzmocnieniem. Naszymi naturalnymi rezonatorami są klatka piersiowa i czaszka. Dźwięki oparte na tych wzmacniaczach są silniejsze i przyjemniejsze dla ucha. Szczególnie ważne jest wykorzystanie rezonatorów nadkraniowych, tak by głos wybrzmiał „na masce”, jak mówią aktorzy i śpiewacy. Wielką pomocą może się okazać dobry nauczyciel śpiewu i wymowy, który słuchem rozpoznaje, kiedy uczeń mówi właściwie.

Kolejne ćwiczenia

ma, mo, me, mu, mi, my

na, no, ne, nu, ni, ny

mam, mom, mem, mum, mim, mym

nan, non, nen nun, nin, nyn

Stan wymowy współczesnych Polaków pozostawia wiele do życzenia, problem ten dotyczy również młodzieży. Konkurs recytatorski powinien być popisem pięknej polszczyzny. Jeśli tekst nie jest pisany gwarą, należy unikać naleciałości regionalnych i korzystać z zasad wymowy języka polskiego. Szczególne ważne jest prawidłowe wymawianie końcówek, czyli wygłosu w słowie, i właściwe akcentowanie wyrazowe. Najtrudniejszy jednak jest problem wymowy samogłosek nosowych: *a* i *e*. Narosło wokół tego zagadnienia wiele mitów, ale wystarczy zapoznać się z regułami wymowy tych głosek, a nie będziemy popełniali błędów. Na konkursach recytatorskich obserwuje się absolutną dezorientację w mówieniu wyrazów z nosówkami. Dostępne są słowniki ortofoniczne, czyli wymowy, w których w razie niepewności możemy sprawdzić, jak się powinno wymawiać dane słowo. Zagadnienia techniczne nie mogą przesłonić występu. Najważniejsza jest interpretacja tekstu.

Co zrobić z tremą? To kardynalne pytanie zawsze jest zadawane na warsztatach. Nie bójmy się tremy, jest przecież czymś tak naturalnym przy wystąpieniach publicznych. Zaakceptujmy ją, bo jest to zastrzyk adrenaliny, niezbędny, aby móc dać z siebie wszystko. Aktorzy m.in. dla tej ekscytacji przed występem uprawiają swój zawód. Niech tylko nie będzie to trema paralizująca, a mobilizująca. Jeśli ktoś jest dobrze przygotowany, niech myśli tylko o tym, co ma przekazać publiczności i niech czerpie z tego radość. Warto się skupiać nie na sobie i tym, jak jesteśmy odbierani, ale na zadaniu, celu, do którego dążymy, a małe podenerwowanie może tylko nam w tym pomóc. Jeśli czujemy, że grozi nam paraliż przed występem, możemy zmęczyć trochę ciało poprzez swobodne bieganie, wymachy rąk i nóg, przysiady i wszelkie ćwiczenia rozluźniające, pamiętając, że mają nas zrelaksować, a nie uśpić. Naładowanie się pozytywną energią i powtarzanie sobie: „jestem świetny i wszystko dobrze pójdzie”, naprawdę działają. Trzeba spróbować określić, czego się boimy, zdefiniować strach, a im precyzyjniej odpowiemy na to, tym łatwiej sobie poradzimy. Stres może spowodować zachwianie naturalnego rytmu oddychania mówiącego, a wtedy na pewno pojawi się coś sztucznego, co zakłóci naturalny rytm mówienia.

Recytacja jako sztuka publicznego mówienia może wiele naprawić w dzisiejszej okaleczonej i sprymitywizowanej polszczyźnie. Nie każdy recytator musi w przyszłości zostać aktorem, ale zdobyte umiejętności pomogą mu na pewno w dorosłym życiu. Coraz

częstsze są rozmowy kwalifikacyjne przed podjęciem pracy, niektórzy będą się posługiwać mową jako nauczyciele, lekarze, prawnicy, dziennikarze czy politycy, a i czytanie bajek swoim przyszłym dzieciom też przyjdzie im dużo łatwiej. Uczmy się mówić. Uczmy się recytować.

Teresa Zawisza-Chlebowska

Propozycje metodyczne

Legendy o początkach państwa polskiego doskonale nadają się do ćwiczeń w mówieniu. Są interesujące dla uczniów klasy czwartej lub piątej, zawierają prostą fabułę, którą można wykorzystać do opowiadania. Z jednej strony napisane są językiem prostym – występują w nich zdania pojedyncze lub złożone i nie ma w nich zbyt dużych zawiłości składniowych; z drugiej – mamy słownictwo odwołujące się do rzeczywistości sprzed wieków lub lekką stylizację na język staropolski, co może być dodatkowym atutem. Dlatego ważnym zadaniem jest dążenie do tego, by uczniowie zrozumieli tekst (zawsze należy mieć to na uwadze). Przyczyniają się do tego ćwiczenia wpływające na bogacenie słownictwa – poszukiwanie wyrazów bliskoznacznych, zastępowanie jednych sformułowań innymi. Należy oczywiście dążyć do tego, aby jak najwięcej słów, sformułowań znalazło się w czynnym słownictwie ucznia, jednak do sprawnego komunikowania się potrzebne jest również słownictwo należące do zasobu biernego.

Jak rozpoznać, czy uczeń rozumie czytany tekst? Jeśli czytając, stara się oddać sens utworu, zwraca uwagę na znaki przestankowe, intonacją zaznacza ważne cechy treści, oznacza to, że wie, o czym czyta. Rozumie treść. Podobnie jest z czytaniem tekstu w języku obcym – jeśli ktoś skupia się na wymowie, płynności, technice czytania, a nie rozumie treści, nie odda sensu utworu.

Wybór legend i podań polskich, wybór i opracowanie Joanna Rodziewicz, Wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław 1997.

Podanie o Lechu

Temat: Opowiadamy o początkach państwa polskiego

Cele: Uczeń

- zna podanie o Lechu,
- rozumie czytany tekst,
- porządkuje wydarzenia w układzie chronologicznym,
- opowiada o wydarzeniach,
- współpracuje w grupie,

- szanuje wypowiedzi innych,
- podejmuje decyzje.

Metody i techniki, formy pracy:

Praca z tekstem, ćwiczenia ruchowe, ćwiczenia słownikowe, ćwiczenia w mówieniu, pantomima, praca w grupach, praca indywidualna.

Materiały dydaktyczne:

Tekst podania, paski papieru z zapisanymi punktami planu.

Przebieg zajęć:

Uczniowie głośno czytają tekst podania o Lechu; wyjaśniają niezrozumiałe słowa.

Nauczyciel czyta głośno tekst podania, a uczniowie pantomimicznie odtwarzają wydarzenia. Czytanie jest wolne, można powtarzać fragmenty tekstu, aby uczniowie mieli okazję ruchowo pokazać wydarzenia, o których jest mowa.

Uczniowie są podzieleni na grupy; każda grupa otrzymuje zestaw pasków papieru, na których zapisano plan wydarzeń. Paski te są pomieszane. Zadaniem uczniów jest ułożenie planu z godnie z tekstem.

Wyprawa trzech braci.

Wędrówka Lecha na północ.

Założenie grodu nad Wartą.

Wybór orła na znak wojenny.

Gniezno nazwą nowego grodu.

Ćwiczenia bogacące słownictwo uczniów

Zadaniem uczniów jest znalezienie wyrazu bliskoznacznego do podanego (kursywą zaznaczono wyrazy bliskoznaczne):

wielki – *ogromny* nieprzebyty – *nie do przejścia*

puszcza – *bór, knieja*

gąszcz – *zarośla, gęstwina*

moczary – *mokradła, bagna*

gród – *miasto*

Zadaniem uczniów jest zastąpienie podkreślonego wyrazu inną częścią mowy

wzór: piękność kraju – *piękno kraju* – *piękny kraj*

żyźność ziemi – *żyźna ziemia*

obfitość ryb – *obfite połowy*

Uczniowie opowiadają tekst według planu. Mają użyć bogatego, różnorodnego słownictwa, skorzystać ze sformułowań z poprzednich ćwiczeń.

Praca domowa: Narysuj komiks obrazujący *Podanie o Lechu*. Naucz się opowiadać o wydarzeniach, aby w klasie zaprezentować swój komiks.

Uwaga: Nauczyciel, sprawdzając pracę domową, daje polecenie uczniom, aby słuchali opowiadania, uczniowie mają się skupić na wypowiedzi koleżanek lub kolegów. Następnie wyrażają swoje opinie: czy wypowiedź była na temat, czy była bogata, jeśli chodzi o wykorzystane słownictwo, czy zainteresowała słuchaczy, czy była poprawna językowo. Każdą odpowiedź mają uzasadnić.

Temat 1: Opowiadamy o rządach księcia Popiela

Cele: Uczeń

- zna podanie o Popielu,
- rozumie czytany tekst,
- porządkuje wydarzenia w układzie chronologicznym,
- opowiada o wydarzeniach, zwracając uwagę nie tylko na treść, ale i na jakość mówienia,
- poprawnie zapisuje nazwy własne.

Metody i techniki, formy pracy:

Praca z tekstem, ćwiczenia słownikowe, ćwiczenia artykulacyjne, ćwiczenia w mówieniu, praca indywidualna, praca w grupach.

Materiały dydaktyczne:

Tekst *Podania o Popielu*.

Przebieg zajęć:

Uczniowie głośno czytają tekst, wyjaśniają niezrozumiałe słowa.

kniaź – władca

kmiecie – gospodarze, właściciele ziemi

wiec – rada złożona z kmieci

zatarg – kłótnia, nieporozumienie

stryj – brat ojca

Następuje rozpoznanie świata przedstawionego, uczniowie wyszukują w tekście potrzebne informacje:

miejsce: niedaleko Gniezna, gród Kruszwica, nad jeziorem Gopłem, jezioro Gopło

czas – dawno, dawno temu, po panowaniu Lecha

zdarzenia – następuje wspólne układanie planu wydarzeń:

surowe rządy Popiela w Kruszwicy,

dążenie do samodzielnego sprawowania władzy,

poparcie żony Niemki,

rezygnacja władcy ze zwoływania wieców,

odmowa posłuszeństwa kmieciów,

zaproszenie stryjów Popiela na ucztę,

otrucie stryjów,

wrzucenie trupów do Gopła,

kara wymierzona Popielowi,

wylęgnięcie się myszy z ciał topielców,

ucieczka Popiela z rodziną do wieży,

zagryzienie księcia przez myszy.

Uczniowie, zapisując punkty planu, przypominają pisownię nazw własnych.

Ćwiczenia artykulacyjne. Uczniowie ćwiczą mięśnie twarzy, wypowiadając głośno głoski:

a – e – o – u – i – y – ą – ę

Usta należy otwierać i układać zgodnie z artykulacją głosek. Nauczyciel zwraca uwagę na poprawność mówienia oraz na ruchomość żuchwy.

Ćwiczenia artykulacyjne. Uczniowie powtarzają:

rządzą książęta

skorzystają, połączą się, odbiorą władzę

przyprawiła trucizną

ratował się ucieczką z całą rodziną

Uczniowie głośno czytają tekst. Nauczyciel zwraca uwagę na poprawną artykulację, tempo, głośność, intonację, reagowanie na znaki przestankowe.

Bogacenie słownictwa uczniów: zadaniem uczniów jest znalezienie wyrazu bliskoznacznego do podanego (kursywą zaznaczono wyrazy bliskoznaczne):

książę – *kniaź* – *władca*

rzządził – *władał – sprawował władzę*
odmawiać posłuszeństwa – *nie zgadzać się – buntować się*
obawiał się – *bał się – przeszywał go strach*
zaprosić na ucztę – *wydać ucztę*
zbrodnia – *mord – przestępstwo*
przerażony – *przestraszony – pełen obaw*
szukał schronienia – *chciał się schować*
ratował się ucieczką – *uciekał – wziął nogi za pas*

Uczniowie szukają w tekście zdań, w których występują sformułowania z ćwiczenia 7 i głośno czytają te zdania.

Próba opowiedzenia *Podania o Popielu* z wykorzystaniem poznanego słownictwa.

Praca domowa: Naucz się opowiadać o Popielu na podstawie podania. Wykorzystaj poznane w tekście słownictwo.

Uwaga: Uczniowie słuchający mają wypowiedzieć się na temat wygłoszonych opowiadań, uzasadniając swoje wypowiedzi.

Temat 2: Dlaczego Piast został wybrany na księcia?

Cele: Uczeń

- zna podanie o Piaście,
- rozumie czytany tekst,
- określa omawiane postacie,
- wypowiada się na temat poznanych postaci,
- poprawnie zapisuje nazwy własne i wyraz postrzyżyny.

Metody i techniki, formy pracy:

Praca z tekstem, ćwiczenia w mówieniu i słuchaniu, techniki dramowe, praca indywidualna, praca w grupach, praca zespołowa.

Materiały dydaktyczne:

Tekst *Podania o Piaście*.

Przebieg zajęć:

Uczniowie głośno czytają *Podanie o Piaście*.

Wyjaśnienie słownictwa. To, jak dużo niezrozumiałych słów i sformułowań występuje w tekście, zależy od poziomu uczniów, ich kodu językowego.

kmieć – gospodarz, właściciel ziemi

kołodziej – rzemieślnik, który robił koła do wozu, wozy i inne części do nich

kołodziejstwo – wytwarzanie, robienie kół, wozów i ich części

gospodarny – zaradny, zapobiegliwy

pasieka – wiele uli z pszczołami, hodowla pszczół

wosk – tu: substancja wytwarzana przez pszczoły; miękka, plastyczna, najczęściej żółta, o charakterystycznym zapachu

dostatek – bogactwo, dobrobyt

jawór (jawor) – drzewo z rodziny klonowatych o szarobiałej korze i dłoniastych liściach; drewno tego drzewa

wiekuisty – trwający wiecznie, bez końca; tu: wiekowy, stary

postrzyżyny – uczniowie wyszukują w tekście wyjaśnienie znaczenia tego obrzędu

obrzędek – obrzęd, ceremonia, obyczaj – ustalone czynności związane z jakąś uroczystością

wieśniacza strzecha – tu: prosty, zwyczajny dom należący do niezamożnego kmiecia

pogański – dotyczący poganina, czyli wyznawcy religii niechrześcijańskiej

powiodła – zaprowadziła

pukiel (włosów) – lok, pierścień włosów

i tak kolejną – po kolei

skądże dla tylu stanie? – tu: skąd wezmę jedzenia dla tylu ludzi?

spiżarnia – pomieszczenia domowe na produkty spożywcze

komora – izba bez okien, do przechowywania zapasów żywności, odzieży; składzik, spiżarnia

statki pełne jedzenia – naczynia

wystarczysz na takie gromady – starczy ci jedzenia dla takiej gromady ludzi

świętych snadz ludzi ugościłem – świętych wszak ludzi ugościłem

wdział purpury – włożył królewski płaszcz purpurowy (czerwony); przenośnie: zaczął sprawować władzę

Określenie świata przedstawionego utworu:

czas – podczas rządów Popiela

miejsce – niedaleko Kruszwicy

postacie – Piast kołodziej, Rzepicha, jego żona, syn Piasta – Ziemowit, dwaj młodzieńcy, goście

zdarzenie – postrzyżyny Ziemowita i wybór Piasta na księcia

Uczniowie przypominają pisownię nazw własnych oraz poznają pisownię wyrazu postrzyżyny – wyjaśniają zasady tu występujące.

Nauczyciel dzieli uczniów (w zależności od ich liczby w klasie) na grupy. Zadaniem każdej grupy jest pokazanie postrzyżyn – przygotowanie scenki, w której ukażą przybycie młodzieńców i obrzęd postrzyżyn oraz wybór Piasta na księcia. Uczniowie sami ustalają, jak pokażą zdarzenia, jakimi słowami się posłużą.

Następuje prezentacja scenek.

Kolejne zadanie polega na podaniu cech postaci bez wymieniania jej imienia, zadaniem słuchaczy jest odgadnięcie, o kim jest mowa. Uczniowie pozostają w grupach, jedna osoba z grupy losuje zapisane na kartce imię postaci. Zadaniem grupy jest przygotowanie określeń – cech charakteru lub wyglądu, zdarzeń, zachowań, które pozwolą rozpoznać ukrytą postać.

Prezentacja – wybrana z grupy przez nauczyciela osoba mówi o postaci, reszta uczniów słucha i zgaduje. Nie chodzi tu o czas, lecz o możliwie pełną prezentację postaci. Można to ćwiczenie potraktować jako konkurs i określić punktację oraz nagrody. Punkty są przyznawane za bogate zaprezentowanie postaci oraz za odgadnięcie.

Piast – gościnny, chętny do pomocy, uczynny, mądry, gospodarny

Rzepicha – pracowita, zaradna, gospodarna, gościnna

młodzieńcy – piękne twarze, zakurzone ubrania, nieoczekiwanie pojawili się i zniknęli

Popiel – okrutny, niesprawiedliwy, żądny władzy, groźny, surowy

żona Popiela – była Niemką, okrutna, bezwzględna, groźna, niebezpieczna

Lech – miał dwóch braci, wędrował na północ, wierzył w znaki, zachwycała go przyroda

Można zaproponować uczniom inne ćwiczenie – nauczyciel ma listę pytań (poleczeń). Uczniowie losują pytania i w grupach przygotowują ustną odpowiedź na nie, np.:

Udowodnij, że dwaj młodzieńcy byli tajemniczy.

Dlaczego rządy Popiela nie cieszyły się uznaniem kmieciów?

Co zdecydowało o wyborze miejsca na założenie grodu przez Lecha?

Wyjaśnij, że wybór Piasta na księcia był słuszny.

Jakim obrzędem były postrzyżyny?

Dlaczego myszy zagryzły Popiela?

Udowodnij, że żona Popiela była złą kobietą.

Wyjaśnij, na czym polegało błogosławieństwo udzielone Piastowi i jego bliskim.

Iwona Artowicz-Skowrońska

Dopiero po przejściu wszystkich etapów możemy zacząć tzw. ćwiczenia dykcyjne i recytację tekstów.

Ćwiczenia dykcyjne

Ćwiczenia dykcyjne należy każdorazowo rozpocząć od masażu artykulacyjnego. Zanim przejdzie się do konkretnych tekstów, do ich interpretacji, należy wyćwiczyć głos najpierw na pojedynczych głoskach, a później na zdaniach.

Podstawą wyraźnej wymowy jest poprawna artykulacja wszystkich głosek. Zanim rozpoczniemy ćwiczenia artykulacyjne, należy rozgimnastykować aparat mowy. Wszystkie ćwiczenia należy wykonywać z przesadną dokładnością, najlepiej przeglądając się w lusterku.

Kolejność postępowania:

- ziewanie, przeciąganie, masaż szczęki, masaż artykulacyjny (p t cz é k),
- przygotowanie do ćwiczeń dykcyjnych: pta – tpa/ pte – tpe / y, i, o, u, ą, ę),
- przysiad, głęboki wdech i wydech (ciało-oddech-głos-dykcja),
- stan gotowości

Taki stan powinien nam towarzyszyć przy każdej fonacji. Wyobrażamy sobie, że chcemy przekazać jakąś ważną myśl, nabieramy powietrze i... zaczynamy!:

- pozytywna wizualizacja (pozwala na pozbycie się napięć i rozluźnienie gardła),
- łamańce językowe i wierszyki logopedyczne.

Poniżej przedstawione są wybrane łamańce językowe. Żeby przyniosły one oczekiwane efekty, a więc lepszą dykcję i staranniejszą artykulację, należy je wykonywać regularnie i stopniowo zwiększać tempo ich wykonywania.

Wybrane łamańce językowe:

Gapa kapę ma w łapie

Z kapy gapy coś kapie

Ga-ka/ ge-ke /gi-ki/ go-ko/gu-ku

A to gad ten kat

gat-kat-gat-kat

get-ket-get-ket

git-kit-git-kit
got-kot-got-kot
gut-kut-gut-kut

Pop Popadii powiada, że chłop pobił sąsiada.
bap-pap /bep-pep / byp-pyp / bip-pip/ bop-pop/ bup-pup
Te snopki w kopki ustawią chłopki,
a snopy w kopy ustawią chłopcy.
pka-chła/ pke-chłe/ pki-chły /pko-chło/ pku-chłu

Kup psu dropsa, jeśli masz psa,
bo psy mopsy lubią dropsy.
ap-psa/ ep-pse/ yp-psy/ ip-psy /op-pso/ up-psu

Jeszcze deszcze chłoszczą leszcze.
Jeszcze leszcze pieszczą kleszcze.
szcza-chła/ szcze-chłe/ szczo-chło/ szczu-chłu

Trzmiel na trzosie w trzcinie siedzi,
z trzmiela śmieją się sąsiedzi.
tsza-cza / tsze-cze/ tszy-czy/ tszo-czo / tszu-czu / tszą-czą

Sieje zioła sioło sielskie zielsko wkoło.
sia-zia-fka / sie-zie-fke / si-zi-fki/ sio-zio-fko / siu-ziu-fku/ sią-zią-fką

Warszawa w żwawej wrzawie
w Wawrze wrze o Warszawie.
żwa-wża/ żwe-wże /żwy-wży / żwo-wżo/ żwu-wżu/ żwą-wża- w-wa/ ew-we /yw-wy iw-wi
/ow-wo/ uw-wu

Pompka za trąbką gąbka po trąbce
stąpają z pompą w górnej porąbce.
ampka/ empke/ ympki/ imaki/ ompko/ umpku /ompką

Czy ty zważasz na potażu podaż.

asz-szasz /esz-szesz/ ysz-szysz/ isz-szysz/ osz-szosz / usz-szus

Król królowi tarantulę włożył czule pod koszulę.

kra-wła/ kre-włe / kry-wły/ kro-wło /kru-włu / krą-włą

Kruk przy kuku tkwi na bruku.

bra-kra / bre-kre/ bry-kry/ bro-kro/ bru-kru/ brą-krą

U Turka na biurku piórka

kra-rka/ kre-rke/ kry-rki / kro-rko/ kru-rku/ krą-rką

Na strych ostygi dla starosty z Rygi

stra-dra/ stre-dre / stry-dry/ stro-dro / stru-dru / strą-drą

Żarnowiec żrące sarny –

To ornament z Pernambuco czy z Warny?

żra-rna/ żre-rne/ żry-rny/ żro-rno / żru-rnu / żrą-rną

Krab na grab się drapie,

kruchą gruchę ma w łapie,

kra-gra/ kre-gre / kry-gry /kro-gro/ kru-gru/ krą-grą

pia-bia/ pie-bie / pi-bi/ pio-bio/ piu-biu/ pią-bią

Wdowa z Wawra ma podagrę,

na podagrę dobry agrest.

wra-gra / wre-gre/ wry-gry/ wro-gro/ wru-gru/ wrą-grą

Taka terma z dermy działa na nerwy.

mra-rwa/ mre-rwe/ mry-rwy/ mro-rwo/ mru-rwu/ mrą-rwą

Dromader z Durbanu turban pożarł panu.

dra-rba/ dre-rbe/ dry-rby / dro-rbo/ dru-rbu/ drą-rbą

Jeden ma morgi katorgi,

Drugi – koszmarów ma ary,

Trzeci – hektary kary.

gra-rga/ gre-rge/ gry-rgi/ gro-rgo/ gru-rgu / grą-rgą

Na tropie dropi wytropi

pokropi dropie na tropie.

tra-dra/ tre-dre/ try-dry/ tro-dro/ tru-dru/ trą-drą

Płoni się krzywa grzywa konia na błoniu.

ksza-grza/ ksze-grze/ kszy-grzy/ kszo-grzo/ kszu-grzu

W szatni fletnie grają smętnie,

Lutnik w matni łąka namiętnie.

ant-tnia/ ent-tnie/ ynt-tni/ int-tni/ ont-tnio/ unt-tniu

Powstały z wydm widma,

W widm zwały wpadł rydwan.

dma-dwa/ dme-dwe/ dmy-dwy/ dmi-dwi/ dmo-dwo/ dmu-dwu

Niania Ani danie z bani niesie w dani pani Mani.

nia-da/ nie-de/ ni-dy/ nio-do/ niu-du/ nią-dą

Z gumy puma ma fumy, a te fumy to z dумы.

gma-dma/ gme-dme/ gmy-dmy/ gmi-dmi/ gmo-dmo/ gmu-dmu/ gma-dma

Całka nie gałgan na widłaku łąka.

kła-łąka/ kłe-łke/ kły-łki/ kło-łko/ kłu-łku

Chwat Mat szedł w świat.

Pod płot kot wpadł.

Mat chwąt w świat szedł.

Na płot kot wbiegł.

W świat szedł chwąt Mat.

A kot – nic

dła-gła/ dłe-głe/ dły-gły/ dło-gło/ dłu-głu/ dła-gła

Gdyby słota była ze złota,

toby słoć kryła pozłota.

sła-zła/ słe-złe / sły-zły/ sło-zło/ słu-złu/ sła-zła.

Ćwiczyć dykcję, warto zacząć od tzw. łamańców językowych. Poniżej podaję przykładowe wierszyki⁹, które też można wykorzystywać na zajęciach logopedycznych lub po prostu jako rozgrzewkę przed recytacją tekstów.

Chrząszcz

Trzynastego w Szczebrzeszynie chrząszcz się zaczął tarzać w trzcinie. Wszczęli wrzask szczebrzeszynianie:

Cóż ma znaczyć to tarzanie? Wezwać trzeba by lekarza, zamiast brzmieć, ten chrząszcz się tarza! Wszak Szczebrzeszyn z tego słynie, że w nim zawsze chrząszcz brzmi w trzcinie!

A chrząszcz odrzekł niezmiyszany:

Przyszedeł wreszcie czas na zmiany! Drzewiej chrząszcze w trzcinie brzmiały, teraz będą się tarzały.

Trznadle

W krzakach rzekł do trznadla trznadel:

Możesz mi pożyczyć szpadel? Muszę nim przetrzebić chaszczce, bo w nich straszą straszne paszcze.

Odrzekł na to drugi trznadel:

Niepotrzebny, trznadlu, szpadel! Gdy wytrzeszczysz oczy w chaszczach, z *krzykiem pierzchnie każda paszcza!*

Muszka

Mała muszka spod Łopuszki chciała mieć różowe nóżki – różdżką nóżki czarowała, lecz wciąż nóżki czarne miała.

Po cóż czary, moja muszko? Ruszże mózdzkiem, a nie różdżką! Wyrzuć wreszcie różdżkę wróżki i unurzaj w rózu nóżki!

Jamnik

W grząskich trzcinach i szuwarach kroczy jamnik w szarawarach, szarpie kłącza oczeretu i przytracza do beretu, ważkom pęki skrzypu wręcza, traskom suchych trzcin naręcza, a gdy zmierzchać się zaczyna, z jaszczurkami sprzeczkę wszczyną, po czym znika w oczerecie w szarawarach i berecie...

Praca z korkiem¹⁰.

⁹ Bardzo wiele propozycji tych i podobnych wierszyków można znaleźć w pracy Małgorzaty Strzałkowskiej *Wierszyki łamiące języki*.

A teraz ciekawe ćwiczenie artykulacyjno-dykcyjne, służące większemu otwarciu oraz spowolnieniu tempa mowy. Ćwiczymy niczym Demostenes, ale bez kamieni. Do buzi wkładamy korek od wina tudzież gumkę myszkę i staramy się czytać tekst jak najwyraźniej. Potem wyciągamy korek i czytamy ten sam tekst bez korka. Ciało zapamiętuje otwarcie i tekst powinien zostać przeczytany wolniej i staranniej. Tekst może być dowolny. Możemy nagrać swoje czytanie z korkiem, odsłuchać. Potem nastawić stoper i przeczytać tekst bez korka w dokładnie takim samym tempie jak z korkiem. Siłą rzeczy musimy przeczytać wolniej. Ważne jest, aby nie wkładać zbyt głęboko korka. Przy pierwszym wykonaniu możemy być zaskoczeni bełkotem, ale w miarę ćwiczeń nasza dykcja będzie coraz lepsza. Warto nagrywać wykonanie tekstu w celu monitorowania postępów w pracy z głosem.

Po wyćwiczeniu artykulacji i dykcji można wreszcie przyjrzeć się cechom głosu. W głosie wyróżniamy cztery komponenty: siłę, wysokość, czas trwania i barwę.

Ćwiczenia na cechy głosu (czyli mówienie z intencją)

„Serce mi pęka, lecz oko nie płacze”.

Na tym zdaniu będziemy ćwiczyć kolejno wszystkie cechy głosu, a więc:

- siłę głosu (zaczynamy od mówienia bezgłośnie, następnie szeptem, cicho, normalnie i głośno),
- wysokość głosu (najpierw bardzo niskimi tonami aż do najwyższych rejestrów, próbujemy sięgnąć szczytu naszych możliwości),
- czas trwania (mówimy bardzo wolno, umiarkowanie i bardzo szybko, za każdym razem precyzja artykulacyjna, aby tekst był zrozumiały),
- barwę głosu (mówienie z intencją, wyrażanie emocji, próbujemy powiedzieć ten sam tekst radośnie, smutno, ze złością, ironicznie, z miłością itd.).

I jeszcze jedno ćwiczenie na barwę głosu.

Przeczytaj dowolny tekst, np. z ulubionej gazety czy z Biblii, tekst poetycki, jaki tylko zechcesz:

- jakbyś czytał dziecku bajkę,
- jakbyś wyznawał komuś miłość,
- jakbyś zdawał relację z wydarzenia sportowego,
- jakbyś był bardzo rozdrażniony, wściekły,

¹⁰ Nie zaleca się wykonywania tego ćwiczenia przy zbyt ruchomej żuchwie. Twardość i grubość korka dobieramy indywidualnie. Gdy ktoś bardzo mocno zaciska żuchwę, będzie potrzebował grubszego, twardszego korka.

- jakbyś informował audytorium o ważnej sprawie.

Istotne jest, aby za każdym razem czytać ten sam tekst, ale z różną intencją. Jeśli mamy możliwość wykonania takiego ćwiczenia np. na kółku recytatorskim, możemy się pobawić w odgadywanie intencji. Wówczas uczniowie mogą sprawdzić, czy we właściwy sposób wyrażają swoje myśli, czy intencja została odczytana i czy ostatecznie ich przekład trafił do odbiorcy. Często taka zabawa pozwala odkryć, gdzie kryją się nasze blokady, i poprawić jakość naszych występów.

To ćwiczenie pozwala też zauważyć, na ile bywają niespójne kanały werbalny i pozawerbalny.

Dopiero po takim przygotowaniu ruchowo, artykulacyjno, fonacyjno-emisyjno-dykcijnym możemy przejść do pracy z tekstem, zwanej zwykle recytacją.